

Przestrzeganie praw dziecka w Polsce

Rekomendacje dla
Parlamentu i Rządu

Warszawa, listopad 2009

Wydawca

Polski Komitet Narodowy UNICEF, Plac Defilad 1, 00-901 Warszawa
Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Zgody 11, 00-011 Warszawa

© Polski Komitet Narodowy UNICEF, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Skład, korekta i druk: Taka Paka Design

Warszawa, 2009

Nr ISBN 978-83-928110-8-4

Konwencja o prawach dziecka

W tym roku obchodzimy 20-lecie uchwalenia przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencji o prawach dziecka. Jest to najważniejszy i najbardziej uniwersalny dokument mówiący o prawach dziecka, nazywany światową konstytucją praw dziecka.

Polska była inicjatorem powstania Konwencji, gdyż przedłożyła Komisji Praw Człowieka ONZ jej pierwszy projekt. Byliśmy również jednym z pierwszych państw, które podpisały ten dokument. Rocznica uchwalenia Konwencji jest więc dobrą okazją do zastanowienia się, czy prawa dziecka są w Polsce przestrzegane i w jakim stopniu.

Mówiąc o prawach dziecka należy mieć na względzie kilka podstawowych zasad:

Istota praw dziecka

- Prawa dziecka są pojęciem z kategorii praw człowieka. Wynikają z godności i niepodważalności dziecka jako jednostki ludzkiej.
- Praw dziecka nie należy utożsamiać z jego podstawowymi potrzebami. Nie istnieje prawo do wychowania w szczęśliwej rodzinie czy prawo do miłości, aczkolwiek to ważne potrzeby każdego człowieka, a u dzieci szczególnie ważne.

Relacja władza – jednostka

- O prawach dziecka, tak jak o prawach człowieka, mówi się w relacji władza – jednostka. Jeżeli nauczyciel uderzy dziecko, to mówimy o naruszeniu praw dziecka, jeżeli jedno dziecko uderzy drugie, mówimy o naruszeniu prawa.
- To, że dziecko ma prawo, oznacza, że państwo musi mu zapewnić możliwość korzystania z tego prawa. Na przykład prawo do nauki oznacza, że państwo gwarantuje każdemu dostęp do edukacji, opracowuje programy nauczania, kształci nauczycieli itd.
- Posiadanie praw oznacza, że muszą istnieć procedury ich egzekwowania, a co za tym idzie możliwości roszczenia, zgodnie z obowiązującymi przepisami. W przeciwnym razie prawo staje się pustą deklaracją.

Relacja rodzic – dziecko

- Prawa dziecka nie kolidują z prawem rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z ich wartościami i światopoglądem. Rodzice mogą mieć bardzo różne koncepcje, jak wychowywać swoje dziecko, a państwo nie może w nie ingerować – chyba, że rodzice zaniedbują dziecko albo nadużywają swojej władzy rodzicielskiej¹.

---

¹ Traktują o tym dokumenty dotyczące praw człowieka/dziecka w tym m.in.: Europejska Konwencja Praw Człowieka art. 2 protokół dodatkowy: „(...)Wykonując swoje funkcje w dziedzinie wychowania i nauczania państwo uznaje prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi”; Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych art.18 ust.4: „Państwa – Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”; Konwencja o Prawach Dziecka art. 5: „Państwa-Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców(...) do zapewnienia dziecku (...)możliwości ukierunkowania go i udzielania mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznaných w niniejszej konwencji”; art.18; „1. Państwa – Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka (...). Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski. 2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa – Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi!”. Zgodnie z art. 48 Konstytucji RP: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu”.

- Rodzice są opiekunami prawnymi dziecka i reprezentują je przed organami państwa, również w przypadkach naruszenia jego praw².
- Prawa dziecka nie wynikają z jakichś koncepcji czy teorii wychowania. Pojęcia „prawa dziecka” nie należy utożsamiać z antypedagogiką, „partnerskim” czy „bezsztresowym” wychowaniem.

Prawa a obowiązki

- Prawa dziecka, podobnie jak prawa człowieka, przysługują każdemu i nie zależą od wykonywanych przez nie obowiązków.
- Praw nie można pozbawić czy zawiesić. Jeżeli dzieci nie wykonują obowiązków, to ponoszą konsekwencje swojego zachowania. Można je ukarać, na przykład nie dając nagrody czy pozbawiając przywilejów – ale nie praw.
- Prawa dziecka, tak jak prawa człowieka, podlegają ograniczeniom, ale tylko takim, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym. Bezwzględnie, bez żadnych warunków przestrzegany ma być jedynie zakaz tortur, niewolnictwa i poddaństwa.

Zatem prawa dziecka to generalnie prawa człowieka, tyle, że z niektórych praw dzieci korzystają w miarę dojrzewania i stosownie do możliwości rozeznania swojej sytuacji.

O tym, jak istotne są prawa dziecka, świadczy fakt, że zostały one zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 72).

* * *

Dzieci i młodzież chcą być poważnie traktowane i wysłuchiwane przez władze poczynawszy od szczebla krajowego, a skończywszy na nauczycielu reprezentującym władzę szkolną. Chcą świadomie uczestniczyć w życiu społecznym, a jako pełnoprawni obywatele oczekują, że ich prawa będą respektowane.

20. rocznica uchwalenia Konwencji o prawach dziecka stała się dobrą okazją do zebrania informacji o problemach w kilku najważniejszych obszarach życia dzieci i młodzieży: systemie edukacji, ochronie zdrowia, systemie pomocy dzieciom pozbawionym opieki rodziców i dzieciom krzywdzonym oraz dzieciom z niepełnosprawnością. Skala problemów pokazuje, jak zagrożona jest realizacja praw dziecka w Polsce.

Oczekujemy, iż Państwo Posłowie i Ministrowie przyjrzą się temu wnikliwie i zgodnie ze swoimi kompetencjami i obowiązkami podejmą właściwe działania.

Będziemy pilnie przyglądać się tym działaniom i za rok przedstawimy opinii publicznej i Państwu Posłom i Ministrom raport pokazujący wyniki aktywności władzy ustawodawczej i wykonawczej w interesującym nas obszarze.

---

² W sytuacji, gdy rodzice nie mogą sprawować opieki wobec dziecka, państwo ma obowiązek objąć je opieką publiczną. Art. 72 Konstytucji RP mówi: „Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych”. „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”.

Problemy generalne

W trakcie analizy czterech obszarów tematycznych związanych z systemem edukacji, opieką zdrowotną, pomocą dzieciom krzywdzonym i pozbawionym rodziców i dzieciom z niepełnosprawnością zidentyfikowaliśmy dwa problemy generalne, których rozwiązanie jest priorytetowe i które mają ogromny wpływ na wszystkie pozostałe zagadnienia.

1. Koordynacja działań na rzecz dzieci

Brakuje instytucji koordynującej i monitorującej działania na rzecz dzieci, traktującej dziecko, jego potrzeby i problemy całościowo, a nie przez pryzmat konkretnego resortu. Mamy wiele służb i instytucji zajmujących się pomocą dziecku i rodzinie, jednak ich działania nie są skoordynowane, a współpraca nie ma charakteru systemowego.

Rekomendacje

- Powołanie instytucji lub departamentu (albo przekazanie tych uprawnień już istniejącym strukturom) koordynującego i monitorującego wszelkie działania na rzecz dzieci, z określonymi zadaniami, kompetencjami i budżetem. Stworzenie mechanizmu włączającego w proces koordynacji wszystkie resorty.
- Konieczne jest również wyodrębnienie całościowego budżetu przeznaczanego na dzieci przez konkretne resorty oraz jego racjonalna alokacja i monitoring skuteczności podejmowanych działań.

2. System kształcenia nauczycieli

- a. System kształcenia nauczycieli i wychowawców wymaga natychmiastowej zmiany, gdyż jest anachroniczny i nieuwzględniający podstawowych wartości – nie rozwija postawy otwartości, akceptacji dla różnorodności, nie kształtuje postaw twórczych i zaangażowania obywatelskiego, nie buduje kluczowych kompetencji związanych z samodzielnym organizowaniem swego warsztatu pracy oraz umiejętnościami społeczno-organizacyjnymi dotyczącymi prowadzenia zespołu/klasy.
- b. Ponieważ kształcić nauczycieli może praktycznie każda uczelnia państwowa i prywatna, nauczyciele nie są odpowiednio przygotowani do wykonywania zawodu, nawet jeżeli są dobrymi fizykami, chemikami, polonistami.
- c. Nasi nauczyciele nie wiedzą, jak radzić sobie z agresją wśród uczniów, co zrobić, gdy zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą przemocy, jak integrować z klasą dzieci z niepełnosprawnością.
- d. Znaczna część nauczycieli nie posiada umiejętności interaktywnej pracy z grupą, nie wie, jak kształtować twórcze myślenie, rozwijać zainteresowania uczniów, współpracować z ich rodzinami czy lokalnymi społecznościami.
- e. Generalnie od lat do zawodu nie trafiają najlepsi kandydaci do tego rodzaju pracy.

Kraje, które osiągają wysokie wyniki w rankingach edukacyjnych (np. Finlandia), selekcjonują kandydatów na nauczycieli spośród 1/3 najlepszych studentów. Polskie uczelnie pedagogiczne są w zasadzie poza rankingami.

Rekomendacje

- Wdrożenie nowych Standardów Kształcenia Nauczycieli, które określą wymagania, jakie muszą być spełnione, aby uczelnia mogła kształcić nauczycieli, oraz jakie umiejętności (warsztat metodologiczny i pedagogiczny) powinien posiadać nauczyciel po jej ukończeniu.
- Włączenie do Standardów Kształcenia Nauczycieli obowiązkowej edukacji w zakresie praw człowieka (oczywiście prawa dziecka to też prawa człowieka) i standardów państwa prawa.
- Stworzenie systemu weryfikacji przydatności do zawodu oraz metod przeciwdziałania zjawisku „wypalenia zawodowego”
- Powołanie przy uczelniach kształcących nauczycieli – szkół ćwiczeń, w których studenci mieliby szansę zdobywać praktyczne umiejętności, niezbędne do pracy dydaktycznej i pedagogicznej.
- Karta Nauczyciela wymaga głębokiej nowelizacji, nie sprzyja bowiem budowaniu prestiżu zawodu. Potrzebujemy mniej, ale wszechstronniejszycy kształconych i zdecydowanie lepiej opłacanych nauczycieli.

I. EDUKACJA

1. System nauczania

- a. Mimo wprowadzania kolejnej Reformy Edukacji programy nauczania nie są dostosowane do potrzeb nauczania i wychowania współczesnego młodego człowieka: z jednej strony z różnymi problemami emocjonalnymi, z drugiej „bombardowanego” informacjami, których nie potrafi wartościować. Metody nauczania w Polsce, poza nielicznymi wyjątkami, należą do niezwykle przestarzałych, opierających się na wykładzie, a nie na aktywizujących ucznia metodach, jak metoda projektów, dyskusje, praca w grupie, kreatywne rozwiązywanie problemów³.
- b. Kształcenie ma charakter formalny i teoretyczny. Dotyczy to również kształcenia obywatelskiego.

W 2006 roku nasi uczniowie zajęli pierwsze miejsce w UE w konkursie wiedzy o Unii Europejskiej. Ale w aktywności społecznej (przynależność do stowarzyszeń, działalność na rzecz innych, wolontariat) zajęli ostatnie miejsce.

- c. Brakuje systemowej edukacji prozdrowotnej.

Rekomendacje

- Należy wprowadzić więcej edukacji praktycznej, aktywizującej dzieci i tam, gdzie to możliwe, rezygnować z wykładu na rzecz metod aktywnych. Celem winna być nie ilość, ale jakość przekazanej wiedzy i konkretnych umiejętności.
- W szkole dzieci powinny uczyć się, jak żyć w państwie prawa, jak żyć w społeczeństwie obywatelskim, jak rozumieć, szanować i korzystać z mechanizmów ochrony praw człowieka.
- Zamiast przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie należałoby wprowadzić szeroko rozumianą edukację zdrowotną (promowanie zdrowego stylu życia, profilaktyka uzależnień i zagrożeń, wychowanie seksualne...).

2. Wyrównywanie szans edukacyjnych, ale nie „uśrednianie” kształcenia

- a. System wyrównywania szans edukacyjnych funkcjonujący na obecnych zasadach nie jest w stanie zidentyfikować środowisk wymagających rzeczywistej pomocy ani ich potrzeb.
- b. W polskiej szkole nie ma efektywnej pomocy dla dzieci z różnymi trudnościami edukacyjnymi i nie ma też systemu pomocy dzieciom zdolnym i wybitnie zdolnym. Najlepiej mają się przeciętni, ale i dla nich brakuje w szkole optymalnego środowiska do rozwoju z powodu nikłego indywidualizowania działań przez nauczyciela.

Jak wskazują polskie wyniki testu PISA (piętnastolatków) polska szkoła nie kształci elit: wyniki 5% naszych najlepszych uczniów są znacznie poniżej 5% najlepszych uczniów średniej krajów OECD.

---

³ Nauczyciele najchętniej pracują metodami tradycyjnymi – nie uczą twórczego myślenia. Tylko 1 na 100 nauczycieli stosuje techniki pobudzające uczniów do twórczego myślenia. Rozwojowi kreatywności szkodzi także sztywny program nauczania oraz ramy lekcji – jak wynika z badań pracowników Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, które podała Gazeta Wyborcza w maju 2009. Z badań przeprowadzonych przez pracowników Uniwersytetu Pedagogicznego wynika, że jedynie na 2% lekcji (skontrolowano 2 tysiące) nauczyciele stosują techniki rozwijające w uczniach kreatywność. Zdaniem Dr Witolda Ligęzy, psychologa i dyrektora Grupy Edukacyjnej Ośrodka Twórczej Edukacji „Kangur” tradycyjne 45-minutowe szkolne lekcje zabijają kreatywność. Twórcze podejście do nauczania można odnaleźć jedynie w nauczaniu zintegrowanym w klasach I-III oraz w zajęciach pozalekcyjnych. Z badań dr Mirosława Dąbrowskiego wynika, że średnio 1 sekunda na każdej lekcji jest poświęcona na twórcze myślenie ucznia („Pozwólmy uczniom myśleć”, wyd. CKE, 2007)

- c. Nie istnieje dobry system integracji dzieci cudzoziemskich.
- d. Dostęp do wychowania przedszkolnego jest nadal niewystarczający. Samorządy nie są w stanie udźwignąć takiego zadania.

Rekomendacje

- Diagnozy środowisk wymagających szczególnego wsparcia należy dokonywać w oparciu o wiele wskaźników: poziom bezrobocia, korzystanie z pomocy społecznej, wykształcenia itd. Tradycyjny podział na wieś-miasto jest nie zawsze uprawiony.
- Pomoc materialna nie zastąpi potrzeby organizowania dodatkowych zajęć edukacyjnych.
- Należy wprowadzić obowiązkową wczesną diagnozę zdolności, umiejętności i problemów każdego dziecka, wdrożyć odpowiednie działania i je monitorować przez cały etap edukacji we współpracy z rodzicami.
- Trzeba wprowadzić programy integracyjne umożliwiające dostosowanie się dzieci – cudzoziemców do innych warunków społecznych i ekonomicznych oraz zwiększyć dla nich liczbę godzin języka polskiego.
- Konieczna jest weryfikacja działań na rzecz upowszechnienia przedszkoli i stworzenie strategii zmian umożliwiającej osiągnięcie założonego celu (zgodnie ze strategią lizbońską do 2020 r. 95% dzieci od 4 roku życia powinno być objętych edukacją elementarną⁴).

3. Samorządność uczniowska i rodzicielska

Obecne przepisy i powszechnie przyjęta praktyka nie stwarzają warunków do autentycznej samorządności uczniów i rodziców w szkołach publicznych.

Rekomendacje

- Konieczne są zmiany przepisów w tym art. 55 Ustawy o Systemie Oświaty i rozporządzenie w sprawie ramowych statutów szkół publicznych. Statuty szkół powinny rzeczywiście regulować życie wewnątrzszkolne (jak konstytucja w państwie), a nie być jak dziś bezużytecznymi w praktyce, opasłymi dokumentami zadowalającymi jedynie nadzór pedagogiczny. Powinny zawierać takie katalogi praw i obowiązków ucznia, które mogą być wyegzekwowane – szkoła musi uczyć przestrzegania prawa.
- Wybory do samorządu szkolnego i rad rodziców muszą mieć demokratyczny charakter i służyć stworzeniu platformy współpracy nauczycieli, dzieci i rodziców. (istnieją dobre praktyki, ale nie są powszechne).
- Niezbędne jest zagwarantowanie jasnych, przejrzystych procedur działania i kompetencji poszczególnych organów przedstawicielskich.
- Przy samorządach lokalnych winny być powoływane rady młodzieżowe wyposażone w określone kompetencje.

---

⁴ Aby dobrze przygotować dzieci do szkoły już w wieku 5 lat, należy poddać je starannej diagnozie. W Finlandii około 2/3 populacji traktuje się jako dzieci „o specjalnych potrzebach edukacyjnych”. Wylapuje się wszystkie deficyty, jak np. wada wzroku, dysleksja, dysgrafia itp.

---

4. Rola mediów w edukacji społecznej

Media publiczne nie są wykorzystywane do edukacji społecznej i pokazywania dobrych praktyk, promowania określonych postaw i zachowań. Powoduje to powszechnie znaną niską aktywność społeczną i polityczną młodych ludzi.

Rekomendacje

- Należy zagwarantować czas antenowy na programy edukacyjne i reklamę społeczną w dobrym czasie oglądalności.

II. OCHRONA ZDROWIA

Według Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015 dzieci poniżej 15 roku życia mają w Polsce o 40% większe ryzyko zgonu niż ich rówieśnicy z innych krajów Unii Europejskiej. (według Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007 – 2015)

1. Profilaktyka

Stan zdrowia dzieci w naszym kraju jest niezadowalający. Testy przesiewowe i badania kontrolne określonych grup wiekowych nie są w stanie zdiagnozować negatywnych trendów, nie są więc podejmowane wystarczające działania mogące przeciwdziałać tej sytuacji.

Rekomendacje

- Konieczna jest rzetelna diagnoza i systematyczny monitoring stanu zdrowia dzieci w Polsce. W oparciu o tę diagnozę powinien być modyfikowany Narodowy Program Zdrowia. W tym celu należy poddać weryfikacji dotychczasową metodologię zbierania danych dotyczących zdrowia populacji wieku rozwojowego.
- Konieczne jest wprowadzenie systemowej edukacji prozdrowotnej (w tym zapobiegania wypadkom) oraz zwiększenie liczby programów profilaktycznych skierowanych do dzieci⁵.
- Należy usprawnić obecnie obowiązujący system medycyny szkolnej.
- Należy rozszerzyć kalendarz szczepień ochronnych.
- Konieczne jest umożliwienie dzieciom corocznego systemowego badania ogólnopediatrycznego w celu wczesnego wykrycia ewentualnych nieprawidłowości.

2. Dostęp do opieki medycznej

- a. Dostęp do lekarzy pediatrów jest utrudniony. Z jednej strony ze względu na konieczność posiadania skierowania od lekarza rodzinnego, z drugiej ze względu na malejącą liczbę pediatrów⁶. Do szpitali trafiają częściej niż kiedyś dzieci w bardzo już zaawansowanym stadium choroby lub też dzieci, które z powodzeniem mogą być leczone ambulatoryjnie. W pierwszym wypadku zmniejszają się szanse wyleczenia, zaś zarówno w pierwszym, jak i drugim zwiększają koszty.
- b. Pogorszyła się dostępność do opieki okołoporodowej. Brakuje miejsc na oddziałach położniczych i noworodkowych szczególnie w dużych aglomeracjach. Praktykowane są niedopuszczalne, pozaprawne opłaty za świadczenia medyczne.
- c. Ze względu na problemy finansowe dochodzi do niekontrolowanej likwidacji części łóżek szpitalnych. Zdarzają się przypadki hospitalizacji dzieci na oddziałach dla dorosłych lub umieszczania małych dzieci z młodzieżą w wieku dorastania, brakuje warunków i regulacji prawnych dotyczących pobytu rodziców na oddziałach pediatrycznych.

---

⁵ Z powodu wypadków ginie w Polsce rocznie ponad 1600 dzieci. Wypadki są najczęstszą przyczyną zgonów dzieci i młodzieży w naszym kraju.

⁶ Jesteśmy zagrożeni luką pokoleniową pediatrów. Średnia wieku lekarzy pediatrów wynosi 55 lat. Nabór do zawodu i zainteresowanie zawodem lekarza pediatry zupełnie nie odpowiada obecnym i przyszłym potrzebom.

Rekomendacje

- Dzieci powinny mieć możliwość korzystania z usług pediatry lub pediatry specjalisty bez konieczności posiadania skierowania od lekarza rodzinnego.
- Liczba miejsc na oddziałach położniczych i noworodkowych powinna być adekwatna do aktualnej sytuacji demograficznej.
- Potrzebne jest natychmiastowe odwrócenie negatywnego trendu zmniejszającej się liczby pediatrów oraz pediatrów specjalistów.
- Należy wprowadzić standardy określające minimalną liczbę łóżek pediatrycznych w zależności od sytuacji demograficznej w regionie.

3. Niedoścadowanie finansowania procedur pediatrycznych przez Narodowy Fundusz Zdrowia

Procedury pediatryczne z definicji są bardziej kosztowne niż procedury skierowane do dorosłych (ok. 25%-30%). Ich permanentne niedoścadowanie prowadzi do zakłócenia funkcjonowania oddziałów pediatrycznych, szpitali wysokospecjalistycznych i pracy pediatrów, a co z tym się wiąże ograniczenia dostępu dzieci do opieki medycznej.

Rekomendacje

- Niezbędna jest szczegółowa analiza i wprowadzenie zmian w finansowaniu procedur pediatrycznych przez Narodowy Fundusz Zdrowia.

III. SYSTEM POMOCY DZIECIOM KRZYWDZONYM I POZBAWIONYM OPIEKI RODZICÓW

1. System pomocy

- a. Nie mamy w Polsce służb ochrony dziecka, pełniących funkcje koordynacyjne i będących pierwszym kontaktem, jeżeli dochodzi do podejrzenia o krzywdzeniu dziecka (służby takie istnieją w innych krajach).
- b. Brak systemu identyfikacji rodzin ryzyka i prowadzenia wśród nich działań profilaktycznych.
- c. Brak wiarygodnych danych opisujących zjawisko krzywdzenia dziecka. Istniejące dane gromadzone w formie szczątkowej przez różne instytucje i służby bardzo często są zbierane według różnych metodologii.

Rekomendacje

- Na poziomie gminy powinien być specjalista, który dokonuje wstępnej diagnozy (identyfikacja ofiar) i wie, gdzie należy skierować daną sprawę.
- Powinny powstać zespoły interdyscyplinarne, w skład których będą wchodzić przedstawiciele poszczególnych służb (pracownik socjalny, kurator, pedagog szkolny, lekarz itd.), a ich współpraca powinna być gwarantowana ustawowo (przepisy dotyczące ustawy o ochronie danych osobowych powinny być do tego dostosowane).
- Postępowanie sądowe w sprawach dotyczących dzieci krzywdzonych i pozbawionych opieki rodziców musi być przyspieszone.
- Należy prowadzić lokalne rejestry dzieci krzywdzonych – bez tego trudno o sensowne strategie działań i ocenę rzeczywistej skali zjawiska. Trzeba wypracować system identyfikacji rodzin ryzyka oraz określić standardy podejmowanych działań profilaktycznych.
- Trzeba wypracować standardy „bezpiecznej placówki opiekuńczej” – kwalifikacje personelu, sprawdzanie kandydatów w rejestrze skazanych itd.

2. Kształcenie i dobór kadry

- a. Pracownicy socjalni mają zbyt niskie kompetencje i za mało czasu, aby efektywnie pracować z rodziną. Powodem są złe programy kształcenia, zbyt mała liczba praktyk oraz brak selekcji do zawodu.
- b. Specjaliści pracujący z dziećmi – sędziowie, nauczyciele, lekarze – nie mają niezbędnej wiedzy o prawach dziecka oraz o procedurach i działaniach, jakie należy podjąć w przypadku zaistnienia podejrzenia o krzywdzeniu dziecka.
- c. W pracy socjalnej kładzie się zbyt duży nacisk na pracę administracyjną, a nie na wymierne efekty pracy z rodziną.

Rekomendacje

- Należy zmodyfikować programy kształcenia i doksztalcania pracowników socjalnych, zwiększyć liczbę zajęć praktycznych oraz wprowadzić system selekcji do zawodu.

- Do programów edukacji specjalistów pracujących z dziećmi (sędziowie rodzinni, lekarze itd.) należy włączyć obowiązkowe moduły dotyczące praw dziecka oraz procedur postępowania w przypadku podejrzenia o krzywdzeniu dziecka.
- Edukacja osób pracujących z rodziną winna mieć charakter modułowy-specjalistyczny. Specjaliści powinni przechodzić przez system certyfikacji i superwizji (np. terapeuta, asystent rodziny, psycholog-diagnosta wykorzystywania seksualnego itp). Powinny być wprowadzone standardy szkoleń, w tym należy określić, które moduły dla jakich specjalistów winny być obowiązkowe.
- Niezbędne jest wprowadzenie wymogu zaświadczenia o niekaralności dla wychowawców i pracowników pracujących z dziećmi dla uniknięcia zatrudnienia ewentualnych sprawców przemocy.
- Wiedza o standardach europejskich dotyczących pomocy rodzinie i dziecku oraz standardach dotyczących praw człowieka i dziecka powinna być obowiązkowa i wdrożona do programów studiów wyższych.

3. Pomoc rodzinie w jej naturalnym środowisku

- a. Działania profilaktyczne mające na celu wzmocnienie rodziny, zapobiegające „kryzysowi rodziny” i propagujące tzw. „pozytywne rodzicielstwo” są niewystarczające i nie jest jasne, kto za realizację tych zadań odpowiada.
- b. Brakuje systemowej pomocy „rodzinie w kryzysie”, która zapobiegałaby zabraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go poza nią.
- c. System pomocy rodzinie funkcjonuje tak, że najczęściej beneficjent przychodzi do pomocy społecznej po zasiłki, a nie po pomoc w rozwiązaniu problemu. Problem diagnozowany jest zbyt późno, kiedy jest on już trudny do rozwiązania.

Rekomendacje

- Stworzenie systemu działań profilaktycznych mających na celu wzmocnienie rodziny i propagowanie „pozytywnego rodzicielstwa” oraz wskazanie instytucji odpowiedzialnych za realizację tych zadań.
- Potrzebna jest wczesna diagnoza sytuacji małego dziecka i rodziny oparta na systemie interdyscyplinarnym.
- Pomoc musi być zróżnicowana i dostosowana do zdiagnozowanych potrzeb np. opieka nad dzieckiem małym w godzinach popołudniowych – umożliwienie pracy samotnym rodzicom, pedagogzy ulicy, asystenci rodziny...
- Konieczne jest rozwijanie ośrodków pomocy dziennej dla dzieci i rodzin, w tym dla dzieci z niepełnosprawnością.

4. Opieka zastępcza

- a. Od momentu wprowadzenia reformy systemu pomocy społecznej nie udało się stworzyć systemu rodzinnej opieki zastępczej przy jednoczesnym zdewaluowaniu systemu opieki instytucjonalnej.
- b. Słabo działa system usamodzielniania, zwłaszcza dzieci z niepełnosprawnością oraz tych, które opuszczają zakłady poprawcze.
- c. Przewlekłość postępowania sądowego we wszystkich sprawach dotyczących dzieci jest powszechna.

- d. System opieki nad dzieckiem cudzoziemskim bez rodziców w praktyce jest niewydolny – brak jasnych regulacji i aktualnych porozumień międzypaństwowych.

Rekomendacje

- Rozbudowanie systemu rodzinnej opieki zastępczej wymaga odpowiednich nakładów, m.in. finansowych oraz uzawodowienia rodzin zastępczych i udzielenia im specjalistycznego wsparcia, w tym szkoleń z obowiązkową praktyką. Konieczne jest także stworzenie odpowiedniego systemu selekcji do zawodu.
- Niezbędne są działania legislacyjne – albo wprowadzenie nowych przepisów do obowiązującej ustawy o pomocy społecznej, albo przyjęcie odrębnej ustawy (projekt należy jak najszybciej poddać konsultacjom społecznym, obecnie trwają prace w biurze legislacyjnym).
- W przypadku konieczności umieszczenia dziecka poza rodziną, czyli w instytucji interwencyjnej (zarówno z powodów opiekuńczych, jak i demoralizacji), sąd i instytucje opiekuńcze powinny mieć ograniczony czas na podjęcie decyzji, sąd np. 3 miesiące a instytucje/zespół interdyscyplinarny na diagnozę sytuacji całej rodziny – np. 6 tygodni.
- Niezbędne jest rozszerzenie oferty mieszkań chronionych z opieką pracownika socjalnego zwłaszcza dla młodych ludzi z niepełnosprawnością.

5. Wycofanie zastrzeżeń i deklaracji do Konwencji o prawach dziecka

- a. Złożone przez Polskę zastrzeżenie do Konwencji o prawach dziecka dotyczące tajemnicy adopcji oznacza naruszenie prawa do tożsamości dziecka.
- b. Deklaracje złożone przez Polskę do Konwencji o prawach dziecka są anachroniczne i świadczą o braku wiedzy o prawach człowieka/dziecka.

Rekomendacje

- Po 18 latach obowiązywania Konwencji o prawach dziecka należałoby wycofać zastrzeżenie złożone przy ratyfikacji, które narusza prawo do tożsamości dzieci przysposobianych.
- Deklaracje do Konwencji o prawach dziecka też powinny być jak najszybciej wycofane.
- Należy zastąpić określenie „władza rodzicielska” pojęciem „odpowiedzialność rodzicielska”, co jest zgodne z rekomendacjami Rady Europy.

6. Fundusze europejskie na pomoc dzieciom

Brakuje funduszu skierowanego wyłącznie na rozwiązywanie problemów dotyczących dzieci.

Rekomendacje

- Europosłowie powinni lobbować na rzecz stworzenia odrębnego europejskiego funduszu pomocy dzieciom.

IV. SYSTEM POMOCY DZIECIOM Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

1. Brak systemu wsparcia rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością

- a. Brak wszechstronnej informacji i wsparcia dla rodziców ze strony lekarza i personelu medycznego po zdiagnozowaniu niepełnosprawności u dziecka.
- b. Brak procedur w zakresie zapewnienia jak najwcześniejszego specjalistycznego leczenia i rehabilitacji (często dziecko z niepełnosprawnością na kilka lat ginie z systemu opieki i pomocy, pojawia się wtedy, kiedy ma podjąć obowiązek szkolny).
- c. Nie istnieje system wspierania rodziców z dzieckiem z niepełnosprawnością⁷ np. podejmowanie przez nich pracy.

Rekomendacje

- Stworzenie procedury i „drogi informacji” w przypadku zdiagnozowania niepełnosprawności u dziecka.
- Stworzenie systemu wczesnego wspierania dziecka z niepełnosprawnością
- Wdrożenie kształcenia lekarzy i personelu medycznego w zakresie pracy i pomocy dzieciom i rodzinom z dziećmi z różnymi ograniczeniami sprawności (zmiany w programie studiów oraz specjalistyczne kursy doszkalające).
- Stworzenie systemu wspierania rodziców z dzieckiem z niepełnosprawnością np. wprowadzenie podobnych korzyści dla pracodawców zatrudniających rodziców dziecka z niepełnosprawnością, jak dla pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnością.

2. Niedostosowanie systemu edukacji do potrzeb i możliwości dzieci z niepełnosprawnością

- a. Specjalistyczna pomoc dla dzieci ze specjalnymi potrzebami w praktyce nie funkcjonuje.
- b. Jest zbyt mała liczba szkół i przedszkoli dostępnych dla dzieci z niepełnosprawnością. Sytuacja taka spowodowana jest barierami architektonicznymi.
- c. Generalnie nauczyciele nie są przygotowani do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością – mają złe podejście, używają dyskryminującego języka, nie posiadają nieumiejętności integrowania dzieci z klasą, wykazują niechęć do przyjmowania dzieci z niepełnosprawnością do swoich klas.
- d. Edukacja dzieci przebywających w szpitalach jest prowizoryczna.

Rekomendacje

- Wdrożenie w praktyce przepisów dotyczących pomocy dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
- Obowiązek zlikwidowania barier architektonicznych we wszystkich placówkach edukacyjnych (np. do 2012 r.) i zagwarantowanie pieniędzy na ten cel (może fundusze unijne).

---

⁷ Rządowy program „Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie” wymaga rozpropagowania i implementacji.

- Zmiany w programie kształcenia nauczycieli poprzez wprowadzenie do Standardów Kształcenia Nauczycieli tematu edukacji dzieci z różnymi ograniczeniami sprawności na wszystkich kierunkach studiów I i II stopnia.
- Zmiany systemu funkcjonowania szkół i przedszkoli w szpitalach i placówkach rehabilitacyjnych.

3. Brak zintegrowanego systemu rejestracji dzieci z niepełnosprawnością,

- a. Nie istnieje system zbierania, porządkowania i udostępniania danych dotyczących dzieci i młodzieży z różnymi ograniczeniami sprawności.
- b. Nie jest prowadzony rejestr chorób rzadkich. Nie wiemy, ile mamy dzieci i młodzieży cierpiących z powodu rzadkich schorzeń.
- c. Wojewodowie nie mają obowiązku powoływania pełnomocników ds. osób z niepełnosprawnością (mogą, ale nie muszą), podobnie jest w Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie.

Rekomendacje

- Należy wprowadzić obowiązek powoływania pełnomocników ds. osób z niepełnosprawnością przez wojewodów oraz w Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie.
- Należy stworzyć spójny system rejestracji dzieci z niepełnosprawnością oraz rejestr chorób rzadkich. System byłby również źródłem informacji dla lekarzy: co w przypadku danego rzadkiego schorzenia mogą zrobić rodzice, gdzie szukać pomocy, jakie są procedury itd. Taki rejestr wzbogacony o jak najczęściej aktualizowane informacje o nowych, rzadkich schorzeniach i dostępnych formach pomocy stanowiłby istotne źródło wsparcia dla lekarzy, rodziców i nauczycieli takich dzieci.

Podsumowanie

Jak pisaliśmy na wstępie, 20. rocznica uchwalenia Konwencji o prawach dziecka stała się pretekstem do spojrzenia na stan przestrzegania praw dziecka w Polsce. Przedstawiony dokument pokazuje, jak wiele jest problemów wymagających strategicznych działań władzy ustawodawczej i wykonawczej.

W ramach wspólnego projektu UNICEF i HFPC będziemy pilnie monitorować działania władz wobec problemów zgłoszonych przez ekspertów i młodzież.

Kolejny raport, który opublikujemy za rok, pokaże, jakie działania podjęły władze i ich poszczególni przedstawiciele, aby zgłoszone problemy zostały rozwiązane.

Koordynatorzy projektu

Elżbieta Czyż – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Ewa Falkowska – Polski Komitet Narodowy UNICEF

Eksperti pracujący w poszczególnych grupach problemowych

prof. Jerzy Bodalski – Przewodniczący Komisji Rewizyjnej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego, były wykładowca Uniwersytetu Medycznego w Łodzi

prof. dr hab. Anna Izabela Brzezińska – Instytut Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie, członek Komitetu Psychologii Polskiej Akademii Nauk

prof. Alicja Chybicka – Prezes Zarządu Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego, kierownik Kliniki Hematologii i Onkologii Dziecięcej we Wrocławiu

dr hab. Maria Kolankiewicz – Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Dyrektor Domu Dziecka

Maria Keller-Hamela – Dyrektor ds. współpracy z zagranicą Fundacji Dzieci Niczyje

Dorota Korycińska – Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji

Katarzyna Koszewska – Redaktorka merytoryczna polskiej edycji KOMPASIKA, w latach 1999 – 2006 zastępca dyrektora CODN

Andrzej Pery – Redaktor Naczelny Monitora Prawnego dla Dyrektorów Szkół i Przedszkoli

dr Monika Sajkowska – Dyrektor Fundacji Dzieci Niczyje

Mirosław Sielatycki – Zastępca Dyrektora Biura Edukacji Urzędu Miasta Warszawy

Jolanta Sobczak – Dyrektor Wojewódzkiego Centrum Pomocy Rodzinie

Dorota Starzyńska – Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji

Elżbieta Stencel – Dyrektor Małych Form Opieki Wychowania „Chata”

Joanna Styczeń – Koordynator Nowych Inicjatyw – Olimpiady Specjalne Polska

dr Janina Zawadowska – Prezes Towarzystwa Rozwijania Inicjatyw Oświatowych TRIO, były dyrektor Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie

